

UNIVERZALNI PERIODIČNI PREGLED STANJA LJUDSKIH PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI

II ciklus

Mart 2014

UVOD

Ovaj izvještaj je sačinjen na bazi saznanja dobijenih iz žalbi građana podnesenih Ombudsmenima BiH i istraživanja sprovedenih u periodu 2009–2013 godine, publikovanih u Godišnim i Specijalnim izvještajima koji su dostupni na web stranici (www.ombudsmen.gov.ba).

OPĆA ZAPAZANJA

- Primjetan je izostanak efikasnih mjera usmjernih na implementaciju preporuka UPR-a dobijenih u prvom ciklusu izvještavanja.
- BiH nije usvojila Nacionalni akcioni plan u oblasti ljudskih prava zbog čega je izostao strateški pristup u osiguranju zaštite i unaprjeđenja ljudskih prava.

I-DJELOKRUG MEĐUNARODNIH OBAVEZA

- BiH još uvijek nije uspostavila NPM iako je Vijeće ministara BiH (VM) odlučilo da se ovo tijelo definisano Opcionim protokolom uz UN Konvenciju protiv torture uspostavi u okviru Institucija Ombudsmena. Preduslov za realizaciju ove međunarodne obaveze je obezbjeđenje adekvatnih finansijskih i ljudskih resursa.

II-INSTITUCIONALANA INFRASTRUKTURA

- Prestanak rada ombudsmena na entitetskom nivou, institucionalne reforme i imenovanje novih Ombudsmena 2008 godine, rezultirale su uspostavljanjem objedinjene Institucije ombudsmena na državnom nivou, kao ispunjenje jednog od uslova BiH na putu pridruživanja EU. Proces objedinjavanja završen je u maju 2010. godine i podrazumijavao je finasijsku i kadrovsku konsolidaciju.¹
- Usvojenim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji sistematizovano je 90 radnih mjesta, a sa krajem 2013 godine, popunjeno 56. Uvažavajući osnovni mandat Ombudsmena te utvrđene dodatne mandate u skladu sa Zakonom o slobodi pristupa informacijama, Zakonom o zabrani diskriminacije u (ZZD) i Zakonom o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima potrebno je obezbjediti finansijske resurse i ljudske resurse za nesmetanu implementaciju propisanih mandata ali i neophodne preduslove za dalji razvoj i jačanje nezavisnog nacionalnog mehanizma za zaštitu ljudskih prava., uključujući i rješavanje pitanja smještaja ureda.
- Institucija Ombudsmena je nacionalni mehanizam za zaštitu ljudskih prava akreditovan u statusu „A”, od strane Međunarodnog koordinacionog komiteta (ICC). Reakreditacija Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH, je predviđena u 2015 godini. zbog čega je potrebno da institucije vlasti pokažu više razumijevanja za preporuke SCA ICC, kako bi Institucija bila u mogućnosti zadržati status „A”.²

¹ U finansijskom dijelu značajno je ukazati na to da je ukupan budžet tri institucije prije objedinjavanja u 2010. godini iznosio **5.080.881,00 KM**, a odobreni budžet objedinjene Institucije ombudsmena za 2011. godinu je iznosio **2.473.406,00 KM**.

² Ombudsmeni BiH, postupajući po preporukama Podkomiteta za akreditaciju (SCA), su 05.02.2013. godine Parlamentarnoj skupštini BiH dostavili Inicijativu za izmjenu Zakona o ombudsmenu BiH (i informaciju o statusu Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH u procesu međunarodne reakreditacije).

- Trend umanjena finansijskih sredstava Instituciji Ombudsmena³, podiže pitanje i njene finansijske nezavisnosti, stoga je nužno pronaći rješenja koja bi podrazumijevala drugačiju proceduru donošenja budžeta za Instituciju ombudsmena direktno u parlamentarnoj proceduri.

III-POLITIČKE MJERE

- Ustav BiH garantuje ljudska prava i slobode te direktnu primjenjivost Evropske Konvencije o ljudskim pravima i prioritet Konvencije i Protokola nad ostalim zakonima.
- U vezi sa diskriminirajućim odredbama Ustava BiH kojim je “konstitutivnim narodima” isključivo dato pravo kandidature za delegate Doma naroda Parlamentarne skupštine i članove Predsjedništva BiH presuda Evropskog suda za ljudska prava protiv BiH u slučaju Sejdić i Finci još uvijek nije implementirana. Vlasti u BiH su deklarativno spremne da izvrše presudu, i u tom smislu Vijeće Ministara formiralo je Radnu grupu, usvojen je i akcioni plan ali ne postoji politička volja za konkretne pomake i implementaciju presude.
- Generalno je prisutna neusklađenost zakona koji uređuju istu oblast na različitim nivoima vlasti, što je naročito primjetno u oblasti ostvarivanja socijalnih prava.
- Uočen je nedostatak direktne primjene međunarodnih standarda što je rezultat nedovoljne edukovanosti ovlaštenih osoba u institucijama vlasti, a posebno policije, sudija, tužilaca, socijalnih radnika itd.
- U oblasti edukacije o ljudskim pravima, nedostaje Plan i program provođenja kontinuiranih i specijalističkih obuka državnih službenika i snaga za sprovođenje zakona..

IV-JEDNAKOST I ANTIDISKRIMINACIJA

- Iako je ZZD predviđena obaveza postojanja posebne budžetske stavke za rad Odjela za eliminaciju svih oblika diskriminacije unutar Institucije ombudsmena ta sredstva nikada nisu obezbjeđena. U pogledu primjene ZZD postoji veoma nizak nivo sudske prakse što značajno utiče na efikasnost primjene zakona. Donesene su svega dvije pravosnažne sudske presude za diskriminaciju.⁴ Primjetna je nedovoljna senzibiliranost sudija za predmete diskriminacije, naročito mobinga.
- Ombudsmeni primjećuju potrebu analize provedbe Okvirnog zakona o osnovnom obrazovanju posebno uključujući prava na maternji jezik, prava na nacionalnu grupu predmeta i prava na mješoviti nacionalni sastav nastavnog kadra i školskih odbora.

³ Umanjenje budžeta Instituciji Ombudsmena:

- 2010 godine budžet 2.721.000,00 KM,
- 2011. godine budžet 2.473.397KM,
- za 2012. godinu budžet je 2.388.000 KM
- za 2013. godinu budžet 2.374.000 KM

⁴ Presuda od strane Kantonalnog suda u Mostaru (Broj: P 58 0 P 056658 09 P), i od strane Općinskog suda Tuzla (Broj: 51 0 P 054 522 11 P)

- U poređenju sa ostalim ugroženim kategorijama građana, pripadnici LGBT populacije se vrlo rijetko odlučuju za pokretanje postupka pred Institucijom ombudsmena, što je vjerovatno rezultat straha zbog reakcije na objelodanjivanje svoje seksualne orijentacije. Prema saznanjima Institucije ombudsmena, nije bilo slučajeva diskriminacije LGBT osoba koji su dobili sudski epilog.

V-PRAVO NA ŽIVOT, SLOBODU I SIGURNOST OSOBA

- Nasilje protiv žena, nasilje u porodici uopšte, te različite vrste eksploatacije na bazi pola su u BiH su i dalje prisutni i pored svih preduzetih mjera. Razlog je problem funkcionisanja uspostavljenih mehanizama-nedovoljna i neblagovremena reakcija, dok je u praksi čest problem i nedovoljno razvijene svijesti pojedinca o postojanju mehanizama zaštite.
- Zbog sporih reformi Krivičnog zakonodavstva u dijelu definisanja seksualnog nasilja u skladu sa međunarodnim standardima, žrtve su nedovoljno zaštićene-postupci su spori što izaziva dodatni strah prijavljivanja nasilja.
- Iako su u 2012. godini usvojeni novi zakoni o zaštiti od nasilja u porodici u oba entiteta BiH u Republici Srpskoj, djelo nasilja u porodici se i dalje nastavlja zakonski tretirati kao prekršaj i krivično djelo, a u Federaciji BiH kao krivično djelo.
- U oblasti nasilja u porodici uočava se problem neodrživog sistema sigurnih kuća, nefikasno reagovanje nadležnih organa, a u konačnici zbog neefikasnosti cjelokupnog sistema zaštite, nasilje često rezultira smrću.⁵
- Žene BiH imaju ograničen pristup tržištu rada i čine većinu nezaposlenog radno sposobnog stanovništva, a u procesu zapošljavanja ni u javnom a posebno privatnom sektoru se ne primjenjuju afirmativne mjere kako bi se eliminisala diskriminacija po osnovu pola. Programi koje država provodi za stimulisanje zapošljavanja nisu prilagođeni specifično ženama i nemaju stvarnog uticaja na povećanje broja zaposlenih žena.
- Veliki broj žena u BiH je angažovan na „crnom tržištu“ u sektoru ugostiteljstva, turizma i trgovine, te imaju ograničen pristup rukovodnim i drugim dobro plaćenim pozicijama na tržištu radne snage. Iako država pravno štiti prava žene na plaćeno porodiljsko odsustvo, u praksi je prisutno zapošljavanje mladih žena na određeno vrijeme, kao i drugi mehanizmi zloupotreba i diskriminacije kojima se poslodavci koriste kako bi lakše otkazali ugovor o radu ženama koje koriste svoja zakonska prava. Izbjegavanje davanja izdržavanja za osobu na osnovu sudske odluke je krivično djelo prema oba entitetska krivična zakona⁶, međutim žene se često suočavaju sa problemom naplate izdražavanja za djecu.

⁵ Ž-SA-05-1386/10;P-335/10 - Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine je po službenoj dužnosti otvorila istragu u slučaju ubistva F. J iz Tuzle, a na temelju pritužbi građana da policija ne poduzima odgovarajuće mjere u slučajevima nasilja nad ženama

⁶ Član 223. Krivičnog zakona FBiH i član 210. Krivičnog zakona RS

VI-PRAVOSUĐE I VLADAVINA PRAVA

7.1 Pravo na pošteno suđenje

- U Instituciji ombudsmena zabilježen je trend porasta broja žalbi upućenih zbog kršenja ljudskih prava od strane sudova. Stranke se najčešće obraćaju zbog dužine trajanja sudskog postupka i neefikasnog izvršenja sudskih odluka, a postoji i značajan broj žalbi koje se odnose na kršenje prava na pošteno suđenje.

7.2 Tranzicijska pravda

- Sud BiH i Tužilaštvo BiH imaju u svojoj strukturi Odjeljenje za podršku svjedocima koje se primarno bavi psihološkom podrškom svjedocima u krivičnim predmetima, dok su ostali vidovi podrške i zaštite žrtava zločina izostali što rezultira da su žrtve zločina, posebno seksualnog nasilja nerijetko stigmatizirane i dodatno traumatizirane. Prisutno je i nedovoljno djelovanje pravosudnih institucija u pogledu istraživanja prijatnji kojima su žrtve zločina izložene nakon svjedočenja.
- Kad je u pitanju provođenje Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina postignut je određeni napredak u oblasti evidencije i baze podataka. Međutim, napore treba uložiti na provođenje dijela strategije koji se odnosi na zaštitu i pružanje pomoći svjedocima. Redovno izvještavanje o realizaciji Državne strategije predstavlja imperativ na putu ka njenoj potpunoj provedbi.
- BiH još uvijek nije usvojila Program poboljšanja položaja žena žrtava ratnog silovanja, seksualnog zlostavljanja i torture u BiH, iako je izrađen nacrt. Inicirana je i izrada Državne strategije o tranzicijskoj pravdi, međutim ista još uvijek nije usvojena.
- BiH nema jedinstvenu i pouzdanu bazu podataka o ženama, žrtvama silovanja i drugih oblika nasilja počinjenog u toku rata od 1992-1995.godine.
- Ostvarivanje statusa civilnih žrtava rata razlikuje se u oba entiteta, a žrtve ratnog silovanja, u FBiH imaju status civilne žrtve rata.⁷ Ostvarivanje statusa dodatno je otežano komplikovanim procedurama koje zahtjevaju i finansijske izdatke. U RS ženama žrtvama silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja ne priznaje se status civilnih žrtava rata kao posebne kategorije. U Brčko Distriktu je tek u augustu 2012.godine donesena regulativa koja propisuje način ostvarivanje statusa civilnih žrtava rata za žene, ne ograničavajući se na rokove i uzimajući u obzir psihološku patnju i štetu. U svakom slučaju procesuiranje i dinamika koji se odnose na krivična djela sa elementima seksualno nasilja je spora.
- BiH nije uskladila regulative iz oblasti krivičnog zakonodavstva. Ne postoji odvojena baza podataka za procesuiranje silovanja, već se ta krivična djela vode u statistici ratnih zločina.

⁷ Zakon o izmjenama i dopunama zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom (Sl. novine FBiH, broj 39/06)

- Primjetna je potreba da se identificiraju uspostavljeni modeli nevladinih organizacija u procesu rehabilitacije (sigurne kuće) i pružanja pomoći i podrške ženama koje su preživjele silovanje i druge oblike seksualnog nasilja, a zatim uspostavi institucionalna mrežu za podršku žrtvama i svjedocima, i obezbjediti potrebna finansijska sredstva i druge usluge u cilju održanja ovog sistema podrške.

7.3 Edukacija

- Kada govorimo o edukaciji, planovi obuke centara za edukaciju sudija i tužilaca predviđaju i obuku iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava i to u segmentu ratnih zločina kao i obuku u vezi sa pojedinim članovima Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, ali je primijetno da nedostaje sveobuhvatnija edukacija u vezi sa međunarodnim standardima ljudskih pravima uopšte a posebno vezano za oblast diskriminacije.⁸ Obuke se održavaju isključivo za sudije i tužioce, dok za službenike zaposlene u ostalim organima vlasti u BiH ovakve obuke su sporadične i nedovoljne.

VII-SLOBODA VJERE ILI UVJERENJA

- U BiH je izražena potreba da se intenziviraju mjere usmjerene ka uspostavi međusobnog povjerenja i prevazilaženju prisutnih podjela. Potrebno je takve programe uvrstiti u nastavne planove i programe.
- Potrebno je nastaviti aktivnosti usmjerene ka zaštiti vjerskih sloboda, te razmotriti poduzimanje drugih mjera na osnovu dostupnih informacija, kao što su Izvještaji o napadima na vjerske, te povećati stepen edukacije i rada u zajednici u mjestima u kojima su takvi napadi učestali.

VIII-SLOBODA IZRAŽAVANJA

- Zakon o zabrani fašističkih i neofašističkih organizacija i zabrani korištenja njihovih simbola nije usvojen u Parlamentarnoj skupštini BiH, zbog nepostojanja političke saglasnosti.
- Krivična djela počinjena iz mržnje zahtjevaju poseban tretman jer izazivaju osjećaj nesigurnosti i nepovjerenja unutar svake zajednice. Izmjene i dopune odredaba Krivičnog zakona Republike Srpske i Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH usvojene su u 2010. godini, a odnose se na krivična djela počinjena iz mržnje. Usvajanje istih izmjena i dopuna u Krivičnom zakonu FBiH⁹ značajno bi doprinijele kapacitetu BiH da se efikasno bori protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje.
- Potrebno je da vlasti u BiH u narednom periodu poduzmu mjere ka suzbijanju govora mržnje, te razmotre pokretanje kampanje putem koje bi građani bili upoznati sa mogućnostima upućivanja i žalbi s obzirom da govor mržnje predstavlja oblik diskriminacije na osnovu ZZD.

⁸ Plan i program obuke za 2014. godinu dostupni na službenim stranicama centara za edukaciju sudja i tužilaca FBiH i RS: www.fbih.cest.gov.ba i www.rs.cest.gov.ba

⁹ Ombudsmeni su u decembru 2012. godine uputili Inicijativu za izmjene Krivičnog zakona F BiH. U januaru 2013. godine, iz Parlamenta FBiH je stigla obavjest, da je Inicijativa prihvaćena, te da će predstavnici Institucije biti pozvani da uzmu učešće u radu nadležnih parlamentarnih odbora za pripremu izmjena.

- Ombudsmeni ukazuju na sve učestalije napade na novinare, kako fizički, tako i verbalno čime se nezavisnost medija dovodi u pitanje. Potrebno je poduzeti potrebne mjere kako bi se osigurala sloboda izražavanja, promovisanje različitosti mišljenja i sprječavanje svih smetnji u slobodi štampe. Tužilaštvo i policijske strukture, trebaju uložiti dodatne napore i senzibilnost u istraživanje svih radnji koje za posljedicu imaju ugrožavanje bezbjednosti novinara i ograničavanje medijskih sloboda.
- Ombudsmeni uočavaju da se u ostvarivanju prava iz Zakona o slobodi pristupa informacijama BiH novinari i mediji suočavaju s mnogim problemima., te izražavaju zabrinutost zbog pokretanja inicijativa za izmjenu Zakona o slobodi pristupa informacijama kojim bi se u znatnoj mjeri ograničila upotreba ovog zakona kao značajnog instrumenta u borbi protiv korupcije i povećanja transparentnosti rada javnih organa.

IX-PRAVO NA SUDJELOVANJE U JAVNOM I POLITIČKOM ŽIVOTU

- Pitanja rodne jednakosti u javnoj i privatnoj sferi, te pitanja primjene domaćih zakona i međunarodnih obaveza, uključujući i CEDAW je u drugom planu, s obzirom da u okviru javnog diskursa dominiraju etnička i nacionalna pitanja, koja usporavaju društveni, ekonomski i politički razvoj, a što utječe i na nivo zaštite osnovnih ženskih ljudskih prava i na mogućnosti žena da svoja prava uživaju na ravnopravnoj osnovi.
- Žene nisu dovoljno zastupljene u političkom odlučivanju u okviru zakonodavne, izvršne i sudske vlasti na svim nivoima. Kvota od 40% mjesta u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, za manje zastupljeni pol, još uvek nije dostignuta.
- Diskriminacija žena se manifestuje i kroz imenovanje muškaraca na rukovodeća mjesta u državnim firmama i upravnim odborima, kao i izvršnim tijelima u ekonomskom sektoru. U praksi i dalje postoje slučajevi da se odredbe kojima se nastoji osigurati ravnopravnost polova i spriječiti diskriminacija, ne poštuju, čak i kada se žene pojave kao najbolji kandidati.

X-PRAVO NA SOCIJALNU SIGURNOST I PRAVO NA ODGOVARAJUĆI ŽIVOTNI STANDARD

- Iako je BiH usvojila Strategiju smanjenja siromaštva prije deset godina, ista nije sprovedena niti su poduzimane mjere poboljšanja kvalitete života socijalno ugroženih osoba. Stopa registrovane nezaposlenosti za septembar 2013. godine iznosila je 44,8%.
- Zbog socijalne isključenosti najugroženije kategorije imaju smanjene šanse za zapošljavanje i prilike za obrazovanje. Mjerama socijalne politike bitno se ne prevenira siromaštvo, zbog čega je izražena potreba da vlasti pokažu veću brigu i senzibilitet i dosljednos u rješavanju pitanja iz oblasti ekonomskih i socijalnih prava građana.¹⁰

¹⁰ Poruku Ombudsmena Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Albanije, Kosova* i Makedonije sa regionalne konferencije održane u Ljubljani u februaru 2014 godine

XI-PRAVO NA ZDRAVLJE

- U BiH i dalje postoje problemi u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu i građani imaju različit pristup ovom pravu s obzirom na kojem dijelu teritorije žive. Ne postoji sistem koji bi omogućio ostvarivanje prava iz ove oblasti na način da svi građani pod istim uslovima imaju pravo na jednaku zdravstvenu zaštitu.

XII-PRAVO NA OBRAZOVANJE

- U BiH su posebno izraženi problemi u oblasti obrazovanja koji zahtjevaju strateški pristup posebno u cilju otklanjanja praksi diskriminacije, segregacije, asimilacije i politizacije.

XIII-OSOBE SA INVALIDITETOM

- Stanje ljudskih prava osoba sa invaliditetom u BiH je i dalje zabrinjavajuće zbog kršenja prava na socijalnu zdravstvenu zaštitu, tuđu njegu ili ortopedsku pomagala
- U BiH ne postoji tačna statistika broja osoba sa invaliditetom, niti postoji jedinstvena definicija osoba sa invaliditetom.
- Iako je BiH svojim entitetskim propisima i podzakonskim aktima uspostavila za eliminiranje arhitektonskih barijera ponašanja nadležnih tijela u donošenju odluka ukazuje na usko tumačenje pozitivnih propisa i zanemarivanje najboljeg interesa osoba sa invaliditetom.
- Evidentirani su slučajevi kršenja članova 15., 19. i 20. UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom,¹¹ A korisnici ustanova, koji su već bili prilagođeni životu u lokalnoj zajednici ponovo su vraćeni u drugu ustanovu zatvorenog tipa.¹²

XIV-PRAVA MANJINA

- U 2013. godini, Ombudsman BiH sačinili su Specijalni izvještaj o položaju Roma u BiH te nadležnim institucijama uputili niz preporuka koje se prvenstveno odnose na poboljšanje uvjeta i kvaliteta života ove najbrojnije nacionalne manjine, uključujući unapređenje u oblasti zapošljavanja, obrazovanja, zdravstva, te podizanje javne svijesti o potrebama ove ranjive kategorije
- U pogledu položaja romske populacije u BiH, država je poduzela značajne napore u cilju zaštite njihovih prava, kroz uključivanje u međunarodni projekat „Dekada Roma 2005-2015“. Poboljšanja vezana za pristup identifikacijskim dokumentima, uspostavljanje evidencija za

¹¹ Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH, (Ž-SA-02-467/13), kojoj su se obratile dvije osobe sa invaliditetom zbog zakonskog neregulisanja modela stanovanje u lokalnoj zajednici uz podršku. S obzirom na činjenicu da su se već obraćali raznim institucijama, jedini prijedlog je bio da se korisnici stambenih jedinica smjeste u neku od ustanova zavodskog tipa

¹² Institucija ombudsmena BiH, (Ž-SA-02-697/13) -Slučaj kršenja prava osoba sa invaliditetom u predmetu po žalbi koju je iniciralo Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

prava Roma, posebice u oblasti zapošljavanja, a ostaje potreba uspostavljanja ovakvih evidencija i za ostale oblasti i to na svim nivoima vlasti.¹³

XV-MIGRANTI, IZBJEGLICE, RASELJENE OSOBE I TRAŽITELJI AZILA

- BiH je usvojila 2012. godine Strategiju u oblasti migracija i azila i Akcioni plan za period 2012-2015. godina.
- Ustavom BiH kao i ustavima entiteta svim izbjeglim i raseljenim osobama zajamčeno je pravo na slobodan povratak u svoje prijeratne domove. Ombudsmeni ukazuju da i dalje zaprimaju žalbe u vezi s Aneksom VII kojim je uređeno pravo na povratak iz razloga što nisu ispunjeni politički, gospodarski i socijalni uvjeti koji treba da osiguraju povratak i reintegraciju izbjeglica i raseljenih osoba.
- Mnogobrojne raseljene osobe i povratnici nalaze se u stanju socijalne potrebe, suočeni sa veoma ozbiljnim egzistencijalnim poteškoćama i često nepodnošljivim socijalnim položajem, kako u mjestima raseljenja, tako i nakon povratka u svoja prijeratna prebivališta.

XVI-BRANITELJI LJUDSKIH PRAVA

- Ombudsmeni izražavaju zabrinutost zbog povećanog broja napada na branioce i aktiviste ljudskih prava. Ovakvi napadi u većini slučajeva ostaju nerasvjetljeni, stoga je potrebno da nadležene institucije ubrzano i transparentno vode istrage u ovim slučajevima.
- BiH još uvijek nije usvojila relevantno zakonodavstvo za zaštitu „zviždača“. S tim u vezi, ovim licima potrebno je u okviru zakonskih rješenja obezbijediti potpunu zaštitu od viktimizacije, kako bi se spriječilo da ni pod kojim uslovima ne trpe bilo kakve štetne posljedice (npr. mobing od strane poslodavca, otkaz ugovora o radu i sl).

XVII-PRAVA DJECE

- U decembru 2009. godine, Ombudsmeni su podnijeli izvještaj o primjeni Fakultativnog protokola o prodaji djece, dječije prostitucije i dječije pornografije. U pogledu preporuka Komiteta, treba istaći da ima izvjesnih pomaka u pogledu izmjena i dopuna krivičnog zakonodavstva, ali država nije poduzela adekvatne mjere sa ciljem primjene donijetih zakona, edukacije profesionalaca u oblastima obuhvaćenim Fakultativnim protokolom.
- Ombudsmeni BiH izražavaju zabrinutost zbog činjenice da zabrana fizičkog kažnjavanja djece nije u potpunosti inkorporirana u sva relevantna zakonodavstva u BiH.
- Ombudsmeni posebno izražavaju zabrinutost zbog činjenice da država ne jača kadrovski, tehnički i finansijski centre za socijalni rad, a uočavaju i da u radu škola ne postoji dovoljno

¹³ Specijalni izvještaj o položaju Roma u Bosni i Hercegovini, Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, 2013. godina

senzibiliteta prosvjetnih radnika i stručnih radnika za posebne potrebe djece posebno u sferi prepoznavanja i zaustavljanja nasilja nad djecom.